

Člověčí paměť je ošidnou záležitostí. Kolikrát bychom na holý pupek přísahali, že to bylo právě tak a nejinak, a až pod tíhou nezvratných důkazů musíme své vzpomínky korigovat. Netvrdím proto, že následující tři kamínky z mozaiky portrétu mé maminky jsou historicky věrné. Avšak z paměti se mi však vylouply takhle...

Tři švestky z áleje mého dětství

Josef Prokeš

Narodil jsem se před Vánocemi v roce 1947 a musel jsem být pro maminku věru dárek. Vždyť jí bylo už sedmatřicet a pracovala v černovickém ústavu pro duševně choré jako zdravotní sestra. Neprovdaná zdravotní sestra ubytovaná v pokojíku s věčně kouřícími kamny. Uhlí se do nich nosilo ze sklepa, pokud bylo. Cimříčka bez koupelny a teplé vody, zaplaťpámbu však s vlastním záchodem. Podle dnešních hledisek šlo typický holobyt. V něm jsme společně prožili prvních patnáct let mého života. Nestěžuji si a nestěžoval jsem si ani tehdy, bral jsem to za normální. Jen si vzpomínám, že nesplněným snem mého dětství bylo vykoupat se ve vaně. A dodnes v koupelně pocítuji jakýsi nepatřičný luxus.

V porodnici na Obilňáku se tehdy maminky ptali: „Slečno, a po kom se jmenuje ten váš chlapeček?“

„Po Stálinovi,“ odvětila maminka a měla vystaráno. Špitálem letěla zvěst, že v něm porodila echtovně komunistka.

Ale k první žertovné příhodě mého života.

Bezprostředně po Vítězném Únoru 1948 moje maminka odešla vystát frontu na mléko v obchodě paní Plaché. A když se vracela se smaltovanou plechovou konvičkou domů, zastavil ji nějaký pán s otázkou, co že říká na toho Klementa Gottwalda.

„Víte, já jsem jenom hloupá ženská a politice nerozumím,“ odpověděla maminka po pravdě, „ale nějak se mi nelíbí to jeho německé příjmení.“

„Paní, půjdete se mnou!“ rozhodl pán a maminku zavřeli.

Než ji za nějaký den propustili, ležel jsem prý podchlazený, dehydratovaný, prošedlý a dýchal jen povrchně. Maminka mě v bezvědomí stimulovala třením končetin, plácala po tvářích, převlékla z promočeného oblečení a zabalila do teplého. Pak mě v dece odnesla na své pracoviště do blízkého ústavu pro choromyslné, protože bez infuzní terapie bych se z toho sám nedostal. Byly to tehdy pro nás oba jakési předsunuté velikonoce ve znamení prvního dělnického prezidenta, soukromé velikonoce korunované mým zmrtvýchvstáním. Neslavím je však, postím se jenom o těch skutečných.

Maminka si potom nadávala do nán pitomých, proč jen že zvědavému pánovi po pravdě řekla, co si myslí. A vyvodila z toho ponaučení.

„Pamatuj si, Jožo, kdyby se tě kdokoli zeptal na něco politického,“ poučovala mě častokrát později, „neodpovídej raději vůbec nic, tvař se co možná pitomě - a že to umíš - mírně zašilhej a pohni ušima, zkrátka tvař se jako blb. A kdyby ti ten někdo pořád nedal pokoj, řekni huáh. Zkus si to!“

Zašilhal jsem vždycky snaživě, stříhnul slechy a udělal: „Huáááh!“

„To je ono,“ radovala se maminka, „takové oni mají rádi. Takoví přežijí každý režim.“

Když ale nedávno náš současný pan prezident udělil milost justiční vražedkyni doktorce Milady Horákové, uvědomil jsem si při té příležitosti, že má ten nynější náš pan prezident rovněž nějaké cizácké příjmení. Ale nahlas to pro jistotu neříkám. Za příjmení přece nikdo nemůže. A už se snad ani za takové věci nezavírá.

Ovšem pro jistotu - zašilhat, zastříhat: „Huáááh!“

xxx

Za mého dětství se ještě v sobotu chodilo do školy a do práce, volná byla pouze neděle. To jsme vždycky po mši svaté v kostele na Křenové chodili s maminkou procházkou do města. Městem se rozuměl střed Brna; Brňáci z okrajových čtvrtí tak dodnes chodí do města nebo dokonce do Brna.

Tradičním okruhem naší procházky městem pak bylo Náměstí Svobody, ulice Česká a zpět k nádraží. S cílem v bufetu Padovec. Tam jsme si dali společně za dvacet haléřů sklenici sífónu. Smůla byla, když na nás připadla sklenice již zvětralá, bez bublinek, to se zavření výletu nevyvedlo. Brali jsme to však statečně a ujišťovali se s maminkou vzájemně, že příště to jistě bude lepší.

V kostele Neposkvrněného početí Panny Marie na Křenové jsem byl u svého prvního svatého přijímání a později v něm dokonce velebnému pánu Hadrabovi ministroval. Vrcholem ministrování bylo držet kouřící kadidlo. A dělat při tom jakože nic, jakože na to vůbec nejsem pyšný, jakože je to pro mě přece běžné držet omamně voňavé kouřící kadidlo.

K našemu velebnému pánu Hadrabovi jsem ve škole chodil i do náboženství. Měl ten náš velebný pán doktoráty z filosofie i z teologie a soudruh školník na něj při vstupu do budovy hulákal, aby si pořádně očistil boty, velebníček jakýsi. Někdy si mě velebný pán posílal do trafiky pro viržinko a vzpomínám, jak pro něj trafikantka vybírala to nejfajnější. Všechny ženské totiž byly do našeho velebného pána poblázněné, protože kázal jako Jan Zlatoústý.

Až později jsem se dozvěděl, že veselí muži ze Státní bezpečnosti s oblibou našeho velebného pána po půlnoci nakládali do auta a odváželi kamsi daleko za město do polí, kde jej z automobilu vykopli s tím, že jeho pámbíček mu už cestu zpět ukáže. Nakonec náš velebný pán kopal uranovou rudu v Jáchymově a já měl po výuce náboženství.

Za několik let jsem jej potom potkal jako průvodčího v tramvaji. Ostýchal jsem se pozdravit obvyklým pochválen pan Ježíš Kristus a byl jsem z toho nenadálého setkání natolik zmatený, že jsem nepozdravil vůbec. Při kupování jízdenky jsem dokonce předstíral, že jej neznám. Dodnes se za to strašlivě stydím a nemám, jak to odčinit. Možná jsem měl za pokání vystudovat teologii. Jenže by mě nebavila.

Navíc mám u Pámbíčka další hřích. Když se kdysi v hodině náboženství velebný pán otázal spolužáka Kokrdy, jak že je veliký Bůh, napověděl jsem, že tři metry dvacet. Velebného pána to málem skolilo a já dobře věděl, že Bůh je nekonečný. I to nekonečno nám velebný pán vysvětlil. Měli jsme si představit horu vůbec největší na světě. Jednou za tisíc let na tu horu usedne ptáček a oře si o ni zobáček. Až horu celou zbrousí, tak nekonečno teprve začíná. Vůbec si toho z hodin náboženství pamatuju dost a s přibývajícím věkem čím dál víc.

Jen za dvacetihalěř bych dneska sklenici sífónu nepořídil, vždyť desetníky i dvacetníky byly dávno zrušeny, to už nejsou žádné peníze. Ale stále vidím svoji maminku, jak mi v Padovci podává sklenici sífónu bez bublinek a říká smířeně: „Dneska nemáme štěstí, ale příště to jistě bude lepší.“ Dělíme se o sífón půl na půl, napřed já, potom ona. Vlastně jsem byl již tehdy lstivě nepoctivý a upil vždycky o malinko víc, nežli jen svoji polovinu. Mám se i za to stydět?

xxx

Výraznou kapitolou mého dětství nejspíše byly celotýdenní jesle, z nichž si ovšem nepamatuji vůbec nic. Zbývá mi jen doufat, že v nich žádná z pečovatelek nebyla na malé ošklivé chlapečky. Ale určitě ne, to je pouze móda posledních televizních výstředností a bulvárních Blesků.

V mateřské školce jsem chodíval zpívat do kuchyně Sedí sokol na javori. Paní kuchařky mi za to nechaly obírat vyvařené kosti z polévky a podstrkovaly mi i vyvařenou zeleninu, která se jinak vyhazovala. Je neuvěřitelné, že jsem potom dokázal bez mrknutí oka spucnout i řádný oběd a ještě koukal, co bych dojel po ofrněných dětech, které odcházely domů už po o. Přitom jsem byl stále hubený jako lunt.

Když umřel soudruh Klement Gottwald, tak soudružka ředitelka plakala a my děti na střídačku po hodině vždy po dvou držely čestnou stráž u jeho obrazu. Stál jsem prý ve vytřeštěném pozoru a cítil se nejspíše důležitě. Soudruh Gottwald byl tehdy pro mě něco jako car Saltán, otec to Čuka a Geka, bratranec Červené Karkulky. Později se mě jednou dcera po cestě ze školky rovněž otázala, proč nejsem takový, jako Lenin. Vysvětlil jsem jí tehdy, že Lenin si myje ruce před jídlem i po něm, čistí si zuby bez odmlouvání a hračky ve svém

jsem odhlasoval zákon, že za prznění dětských dušiček Leninem se vyplácí pětadvacet řemenem na prdel. Na holou a před celým pedagogickým kolektivem. Jenže některým soudružkám učitelkám by to beztak dělalo dobře.

Jedna z těch mateřsko-školních soudružek učitelek mého dětství byla pedagogickou průkopnicí. Jakýmsi Makarenkem povinného spaní po obědě. Jak jsme tak leželi na matracích rozložených po zemi, zatlačela oči těm z nás, kdo je měli otevřené. Tlak na oční bulvy byl nesnesitelný, a proto každý zatlačený nebožák raději předstíral, že v cukru letu usnul. Soudružka po chvíli zkusmo prsty oddálila a ejhle, nikdo je již neotevřel, každý jako zázrakem hluboce spal. Jak prosté a přitom účinné.

Ale mám na mateřskou školu i hřejivé vzpomínky. Jiná pedagožka nám celotýdenním chovancům za dlouhých zimních večerů zpívala při doprovodu své citery. Nesměli jsme se opírat o stůl, aby rezonoval. A soudružčina ňadra se dmula a Evička i já jsme směli přibrukovat s sebou:

*V tej našej álejíí,
švestky se válejíí,
já dneska nehlídám,
já dneska nelíhám
oči mně pálejíí,
ach jó!*

Že bych si však mateřskou školu chtěl zopakovat, to ani náhodou. Za to by mi ty švestky v áleji nestály. Ačkoli přecpat se u oběda a následně vybucat na matraci bez starostí o cokoli vezdejšího, to by dnes nebylo marné. Vystříhnout Sokola na javori kuchařkám a pošilhávat, jak za něj v hrnci bublá polévka z kostí... To si ale mohu v bledě modrém již brzy zopakovat ve starobinci. V áleji se tam budou válet možná jiné švestky, pokud vůbec nějaké. Oči mně pálejí, ach jó!

Jsem já to ale trouba sentimentální.